

سنجش ملی پیشرفت تحصیلی زبان فارسی^۱

دکتر حسن پاشاشریفی* - زهرا دانش پژوه**

چکیده

این پژوهش با توجه به نیاز اساسی به مطالعه ارزشیابی سطح دانش و توانایی دانش‌آموزان کشور در زمینه زبان فارسی، انجام شده است. زبان اساس یادگیری در همه زمینه‌هاست.

ضعف دانش‌آموزان در هر یک از جنبه‌های زبان‌آموزی مانند خواندن، نوشتن، سخن‌گفتن و بیان افکار نه تنها در برقراری ارتباط آنان با جهان بیرون تأثیر منفی دارد، بلکه یادگیری آنان را در همه زمینه‌ها با دشواری همراه می‌کند. هدف این پژوهش سنجش مهارت‌های دانش‌آموزان در زمینه‌های گوناگون زبان فارسی مانند درک شنیداری، خواندن و فهمیدن، املاي کلمه‌ها، درک معنا و کاربرد کلمه‌ها،

* عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

** کارشناس تعلیم و تربیت

۱- این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی "سنجش ملی پیشرفت تحصیلی زبان فارسی" است که در پژوهشکده تعلیم و تربیت انجام گرفته و در سال ۱۳۸۲ از سوی وزارت آموزش و پرورش به عنوان پژوهش برتر کشوری معرفی شده است.

دستور زبان و آیین نگارش است که با استفاده از آزمون استاندارد شده پیشرفت تحصیلی زبان فارسی انجام گرفته است. این پژوهش با طرح پرسش‌هایی، سطح یادگیری دانش‌آموزان را از جنبه‌های گوناگون زبان‌آموزی، در زمینه متغیرهایی مانند جنس، پایه تحصیلی، وضعیت اقتصادی-اجتماعی محل سکونت و زبان یا گویش محلی مورد بررسی قرار داده است. در این پژوهش پیشرفت تحصیلی ۱۲۶۹۵۰ دانش‌آموز پایه چهارم و پنجم ابتدایی و دوره راهنمایی تحصیلی، از ۲۹ استان به روش خوشه‌ای و چند مرحله‌ای باروش‌های آماری مناسب مورد بررسی قرار گرفت.

در مجموع نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق، تصویر مایوس‌کننده‌ای از پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در جنبه‌های گوناگون زبان فارسی ارائه داده است، زیرا اکثریت دانش‌آموزان مورد مطالعه در همه پایه‌های تحصیلی در دستیابی به حداقل هدف‌های آموزشی درس فارسی که در اینجا به صورت ۶۰ درصد نمره آزمون تعریف شده، ناموفق بوده‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مسئله تحقیق

زبان فارسی از جمله درس‌های نظام آموزشی است که می‌توان گفت اساس و پایه یادگیری دانش‌آموزان در همه دروس آموزشی است. بعضی پژوهش‌های انجام شده حاکی از آن است که سطح یادگیری دانش‌آموزان در درس فارسی دوره‌های مختلف آموزشی اغلب پایین است (ذوالفقاری، ۱۳۷۴، گوهری ۱۳۷۶).

یکی از عوامل کلیدی مؤثر در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، زبان فارسی است. به نظر می‌رسد چون زبان فارسی کلید همه یادگیری‌هاست، این احتمال وجود دارد که یکی از علل مردودی دانش‌آموزان و تکرار پایه، نارسایی در یادگیری زبان فارسی باشد.

خواندن و نوشتن به‌ویژه در دوره ابتدایی و راهنمایی تحصیلی اساسی‌ترین وسیله یادگیری، تفکر و حل مسئله است. به نظر گیلفورد، خواندن و فهمیدن یکی از پیچیده‌ترین فعالیت‌های شناختی است که از یک سو باتوانایی‌های هوشی رابطه دارند و از سوی دیگر ابزار تفکر، حل مسئله و یادگیری در همه زمینه‌های آموزشی اند (لفرانکوئیس، ۱۹۹۱).

بعضی از مشاهدات کنترل نشده و پاره‌ای از تحقیقات انجام شده (ذوالفقاری ۱۳۷۴، گوهری ۱۳۷۶)، حاکی از آن است که سطح یادگیری دانش‌آموزان در درس فارسی آن‌گونه که باید با هدف‌های آموزش این درس هماهنگی کافی ندارد و نارسایی‌های احتمالی در این زمینه وجود دارد. بنابراین با توجه به اهمیت پیشرفت تحصیلی زبان فارسی در فرآیند یاددهی-یادگیری، در این تحقیق یک ارزشیابی ملی از سطح توانایی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در

زبان فارسی انجام شده است. پرسش‌هایی که این پژوهش درصدد پاسخگویی به آنهاست به شرح زیرند:

۱. میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در سطح کشور از نظر جنبه‌های مختلف زبان مثل خواندن و فهمیدن، درک شنیداری، درک معنای واژگان، املا، کلمه‌ها، آیین-نگارش و دستور زبان چگونه است؟
 ۲. بین استان‌های کشور با توجه به جنس، زبان و گویش‌های محلی و سطح اقتصادی-اجتماعی مناطق (برخوردار- نیمه برخوردار و محروم) از نظر پیشرفت تحصیلی زبان فارسی چه تفاوت‌هایی وجود دارد؟
 ۳. نمره‌هایی که در امتحانات رسمی به دانش‌آموزان داده می‌شود تا چه اندازه با نمره‌های تست استاندارد شده همخوانی دارد؟
- از آنجا که این تحقیق برای نخستین بار به صورت طرح سنجش ملی پیشرفت تحصیلی در سراسر کشور انجام شده است، از این رو این اقدام می‌تواند زمینه‌ای را برای تحقیقات آتی و ارزشیابی سالانه پیشرفت تحصیلی زبان فارسی دانش‌آموزان فراهم کند. همچنین دستاوردهایی را از سطح پیشرفت و مهارت دانش‌آموزان در هر یک از جنبه‌های آزمون، در هر استان و در سراسر کشور به دست دهد و به پویایی نظام آموزش و پرورش یاری رساند.

مروری بر ادبیات تحقیق

قسمت نخست

سیر تحول روش‌های آموزش رسمی مهارت‌های زبانی

آموزش رسمی زبان در حقیقت آموزش مهارت‌های زبانی است. سیر تحول آموزش رسمی در ایران در زمینه مهارت‌های خواندن و نوشتن نشان می‌دهد:

الف) درایران از میان پنج روش (الفبایی، آوایی، کلمه آموزی، جمله آموزی و ترکیبی) آموزش مهارت‌های خواندن و نوشتن روش الفبایی و ترکیبی تجربه شده است.

ب) درایران روش‌های آوایی و جمله آموزی کمتر تجربه شده است. روش ترکیبی که پس از سال ۱۳۴۲ مورد توجه قرار گرفته. کامل نیست، زیرا تجربه کامل روش‌های کاربردی آوایی، کلمه آموزی (تنها یک‌سال) و جمله آموزی را نداشته و از میان مهارت‌های کاربردی نیز تنها برخواندن و نوشتن تأکید داشته است، از سوی دیگر ایسن روشن تمرین‌ها، فعالیت‌ها، تجربیات اجتماعی و وسایل کمک آموزشی مناسب را دارا نیست (شریفی، ۱۳۷۶).

همان اندازه که مهارت خواندن و نوشتن مورد توجه معلمان و مؤلفان کتاب‌های درسی است، مهارت گوش دادن و صحبت کردن هم مورد نظر روان‌شناسان زبان است: عده‌ای از مؤلفان گوش دادن و صحبت کردن را بخشی از برنامه‌های ارتباط شفاهی می‌دانند و آنها را باهم مطرح می‌کنند (مید، ورابین، ۱۹۸۵، ۲).

ارزشیابی رسمی

ارزشیابی رسمی خواندن اغلب به شکل یک آزمون انجام می‌شود. اصل اساسی برای طراحی یک ارزشیابی این است که باهدف‌ها و شیوه‌های تدریس همسانی داشته باشد. برای ارزشیابی می‌توان از آزمون‌های رسمی کامل کردن متن، پرسشنامه‌های خواندن غیررسمی و استاندارد شده و سایر آزمون‌های هنجار شده

استفاده کرد. این ابزار را افراد متخصص می توانند برای تعیین توانایی‌ها وضعف‌ها و زمینه‌هایی که باید به آنها توجه شود، به کار ببرند (سکچون، ۱، ۱۹۷۷). از آنجا که زبان رکن اساسی یادگیری و پیشرفت دانش‌آموزان در همه زمینه‌ها و رشته‌های درسی است، بنابراین ارزشیابی این مهارت شایان توجه است (بیچ، ۲ و سینگلتن، ۳، ۱۹۹۷).

قسمت دوم

سوابق تحقیق

در فاصله سال‌های ۱۸۷۳ تا ۱۹۰۰ میلادی کروسکی^۴ در زمینه تفاوت پیشرفت تحصیلی دختران و پسران دوره ابتدایی تحقیقی را در اروپای مرکزی انجام داد (شریفی، ۱۳۷۷). تا نیمه قرن نوزدهم میلادی تنها روش ارزشیابی از پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان امتحانات شفاهی بود. در اواسط قرن نوزدهم هوریس‌مان^۵ نشان داد که امتحانات کتبی در مقایسه با امتحانات شفاهی اطلاعات رواتر و عینی‌تری از پیشرفت تحصیل دانش‌آموزان به دست می‌دهد. در سال ۱۸۹۷ یک آزمون عینی توسط رایس برای سنجش توانایی دانش‌آموزان در املاي کلمه‌ها تدوین شد. در نخستین سال‌های قرن بیستم آزمون‌های پیشرفت تحصیلی بیشتری تدوین شدند. از جمله این آزمون‌ها می‌توان به آزمون پیشرفت تحصیلی استنفورد (۱۹۳۳) برای دانش‌آموزان ابتدایی اشاره کرد (همان منبع).

1- Saskatchewan

2- Bcch

3- Singleton

4- Korosy

5- Horaccman

از سوی دیگر براساس این نظرکه «جهان می‌تواند به منزله آزمایشگاهی عظیم تلقی شود که از طریق آن نظام‌های آموزشی موجود با مقایسه‌های تطبیقی، به افقهای آموزشی نوین دست یابند»، انجمن بین‌المللی ارزشیابی موفقیت تحصیلی (IEA) در سال ۱۹۵۹ تأسیس شد. این انجمن از مراکز پژوهشی سراسر دنیا تشکیل شده است (رؤوف، ۱۳۷۶).

از جمله تحقیقات مرتبط با موضوع که انجمن پیشرفت (IEA) اجرا کرده است به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

مطالعه خواندن و درک مطلب (۱۹۷۰-۱۹۷۱): گروه مورد مطالعه شامل دانش‌آموزان ده و چهارده سال و سال آخر دوره متوسطه بوده است.^۱ نتایج این مطالعه نشان داده است که در حیطه «خواندن و درک مطلب» عملکرد دانش‌آموزان ایرانی در مقایسه با دیگر کشورهای شرکت‌کننده بسیار ضعیف بوده، به گونه‌ای که پایین‌ترین سطح پیشرفت تحصیلی در حیطه مورد بررسی مربوط به کشورهای شیلی، هندوستان و ایران بوده است. همچنین نتایج نشان داده‌است که دختران در خواندن و درک مطلب تا حدی بر پسران برتری دارند (کیوز، ترجمه رئیس دانا، ۱۳۷۶).

مطالعه آموزش ادبیات (۱۹۷۰-۱۹۷۱): گروه مورد مطالعه این پژوهش دانش‌آموزان چهارده سال و سال آخر دوره متوسطه بوده است.^۲ این مطالعه نشان داده است که اغلب کشورها و در هر دو گروه سنی مورد مطالعه و در اغلب موارد دختران نمره‌های بالاتری نسبت به پسران گرفته‌اند. در این مطالعه

۱- نظام‌های آموزشی مورد مطالعه، بلژیک، شیلی، فنلاند، مجارستان، هندوستان، ایران، فلسطین، ایتالیا، هلند، نیوزیلند، اسکاتلند، سوئد و امریکا.

۲- نظام‌های آموزشی مورد مطالعه: بلژیک، شیلی، انگلستان، فنلاند، ایران، ایتالیا، زلاندنو، سوئد و امریکا.

الگوی پاسخ‌های دانش‌آموزان به آزمون‌های ادبیات، در حد زیاد تحت تأثیر مواد خواندنی بود که برای خواندن در اختیار آنها قرار داشت (همان منبع).

مطالعه در زمینه نگارش انشاء (۱۹۸۵): گروه مورد مطالعه دانش‌آموزان نه و چهارده سال بوده است.^۱ در این مطالعه معلوم شد که انشاء‌نویسی هم به تلاش دانش‌آموز و هم به مایه‌های فرهنگی بستگی دارد. در اکثر نظام‌های آموزشی نمره انشای دختران بیشتر از پسران بوده است. (همان منبع)

مطالعه در زمینه زبان‌آموزی (۱۹۹۰-۱۹۹۱): گروه مورد مطالعه شامل دانش‌آموزان نه و چهارده سال سی و یک کشور بوده است. یافته‌ها نشان داده که عامل مهم در پرورش مهارت زبان‌آموزی، فضای ادبی خانواده دانش‌آموز است. همچنین نتایج نشان داده که دختران از نظر مهارت زبان‌آموزی، در همه کشورها، در نه سالگی و در بیشتر کشورها در چهارده سالگی بر پسران برتری دارند. همچنین در هر دو گروه سنی مورد مطالعه و در همه کشورها دانش‌آموزانی که زبان، مادری آنان با آموزش رسمی در مدرسه متفاوت بوده است. از نظر زبان‌آموزی نسبت به دانش‌آموزان دیگر کمتر موفقیت داشته اند (همان منبع).

تأثیر جنس، زمینه اجتماعی و محل مدرسه بر مهارت خواندن دانش‌آموزان (۱۹۸۸): گروه مورد مطالعه دانش‌آموزان سال‌های آخر دوره ابتدایی بسوده است.^۲ یافته‌های این مطالعه نشان داده که در مهارت خواندن میان دختران و پسران سال آخر ابتدایی تفاوتی دیده نشده، اما در میان دانش‌آموزان گروه‌های مختلف

۱- نظام‌های آموزشی مورد مطالعه: بلژیک، شیلی، انگلستان، فنلاند، آلمان، مجارستان، اندونزی، ایتالیا، هلند، نیوزلند، نیجریه، نروژ، پرتغال، سنگاپور، اسلونی، اسپانیا، سوئد، تایلند، ایالات متحده و ولز
 ۲- کشورهای مورد مطالعه: موریتانی، نامیبیا، زامبیا، زنگبار و زیمبابوه.

اجتماعی - اقتصادی تفاوت بسیار زیاد بوده است (میکو، ۱۹۹۸ به نقل از جوادی، ۱۳۷۷).

در سال ۱۳۶۴ اداره کل مطالعات و برنامه‌ها آزمونی برای پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال اول دبستان‌های تجربی، درزمینه خواندن، حساب، علوم و تعلیمات دینی تدوین کرد.

اداره کل مطالعات و برنامه‌ها، (۱۳۴۶). در فاصله سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۶ بخش تحقیقات و ارزش‌یابی اداره کل امتحانات بر استاندارد کردن آزمون‌های پیشرفت تحصیلی زبان فارسی، ریاضی، علوم و علوم اجتماعی دوره ابتدایی، راهنمایی تحصیلی و متوسطه اقدام کرد. این آزمون‌ها تا سال ۱۳۵۷ به عنوان یکی از ابزارهای هدایت تحصیلی دانش‌آموزان دوره راهنمایی تحصیلی مورد استفاده قرار می‌گرفت (شریفی، ۱۳۷۷).

در سال ۱۳۵۷ مؤسسه تحقیقات تربیتی دانشگاه تربیت معلم، دکتر جمال عابدی و زهرا دانش‌پژوه طی پژوهشی درباره تأثیر رفتار والدین در پیشرفت‌های کلامی کودک، براساس محتوای کتاب فارسی کلاس دوم ابتدایی آزمونی برای سنجش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کلاس دوم ابتدایی تدوین و استاندارد کردند. فرم نهایی این آزمون در ۹ قسمت تهیه شد. این ۹ قسمت عبارتند از: املای لغات، معانی کلمه‌ها، تکمیل جمله‌ها، کلمه‌های هم‌خانواده، کاربرد کلمه‌ها در جمله، جمله‌سازی، کلمه‌های متضاد، مرتب کردن کلمه‌ها در جمله و درک مفاهیم. نتیجه نشان داد که میان متغیرهای مورد مطالعه رابطه معنادار وجود دارد.

بر اساس اطلاعات موجود و جستجوی رایانه‌ای و کتابخانه‌ای از ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۷ در زمینه استاندارد کردن آزمون‌هایی پیشرفت تحصیلی در ایران اقدام اساسی انجام نشده است. ازسوی دیگر تحقیقات انجام شده در زمینه پیشرفت تحصیلی زبان فارسی اندک است. در این قسمت به چند تحقیق مرتبط اشاره

می‌شود: تحقیق ذوالفقاری (۱۳۷۴) در مورد مشکلات درس انشا نشان داد که سطح یادگیری دانش‌آموزان باهدف‌های این درس هماهنگی کافی ندارد. نتایج طرح پژوهشی «بررسی توانایی‌های کودکان غیرفارسی زبان در بدو نظام آموزشی» (دادستان ۱۳۷۵) نشان داد که سطح زبان بیانی و دريافتی دوزبانه‌ها نسبت به یک زبانه‌ها به شکلی معناداری پایین‌تر است. یافته‌های بررسی «غلط‌های املای دانش‌آموزان دوره دبستان» (ماشینی و اباذری، ۱۳۷۷) بر این نکته تأکید دارند که اغلب دانش‌آموزان دروه ابتدایی درنوشتن املا مشکل دارند. علت این مشکل را عدم برخورداری دانش‌آموزان از آموزش کافی و صحیح دانسته‌اند. تحقیق عباسی (۱۳۷۷) با عنوان بررسی رابطه بین توانایی دانش‌آموزان در خواندن و نوشتن زبان فارسی و پیشرفت تحصیلی آنها در علوم و ریاضی، نشان داده است که میان توانایی دانش‌آموزان درخواندن و نوشتن زبان فارسی و پیشرفت تحصیلی آنها در علوم و ریاضی اختلاف معنادار وجود دارد. «نتایج تحلیل محتوای کتب درسی فارسی و ریاضی دروه ابتدایی» (حسینی نسب ۱۳۷۷) نشان داده است که کتاب‌های فارسی چهارم و پنجم ابتدایی دارای نارسایی‌ها و مشکلاتی است که با سطح توانایی دانش‌آموزان هماهنگی کامل ندارد.

«آزمون‌های پیشرفت تحصیلی زبان فارسی برای دوره ابتدایی و راهنمای تحصیلی» توسط دکتر حسن پاشاشریفی (۱۳۷۷) تدوین و هنجاریابی شده است. این پژوهش به منظور تدوین و هنجاریابی مجموعه‌ای از آزمون‌های پیشرفت تحصیلی زبان فارسی پایه‌های متفاوت ابتدایی و راهنمای تحصیلی بر اساس هدف‌ها و برنامه‌های آموزشی این دوره انجام گرفته است. مجموعه آزمون‌های استاندارد شده، شامل ۱۶ مجموعه آزمون (دو فرم موازی برای هر یک از پایه‌های تحصیلی ابتدایی و راهنمایی) است. در این پژوهش از

آزمون‌های هنجاریابی شده پیشرفت تحصیلی دوره ابتدایی و راهنمایی به عنوان ابزار پژوهش استفاده شده است.^۱

کیامنش (۱۳۷۹) در طرح سنجش صلاحیت‌های پایه ABC به این نتیجه دست یافت که درسه حیطه سوادآموزی ریاضیات و مهارت‌های زندگی و درکل آزمون متوسط عملکرد دانش‌آموزان مورد مطالعه کمتر از حداقل مورد انتظار (۶۰ درصد) است. همچنین بر این نکته تأکید کرده است که دانش‌آموزان دوزبانه در مقایسه با دانش‌آموزان فارسی زبان در کل آزمون و در حیطه‌های گوناگون آن دارای عملکرد تحصیلی پایین‌تری هستند. در این مطالعه نشان داده شده است که متوسط عملکرد دانش‌آموزان دختر در حیطه سوادآموزی از متوسط عملکرد دانش‌آموزان پسر بیشتر، و تفاوت‌های مشاهده معنادار است. یافته‌های این مطالعه بیانگر رابطه مثبت میان وضعیت اقتصادی-اجتماعی خانواده و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان است.

به طور کلی، می‌توان گفت تحقیقات انجام شده در داخل و خارج از کشور همسو نیستند. در شرایطی که براساس یافته‌های جدید علمی و با استفاده از نظریه‌های روان‌شناسی، در سراسر دنیا تحقیقاتی گسترده در زمینه ارزشیابی پیشرفت تحصیلی صورت گرفته، نظام آموزشی ما تا کنون در ارزیابی فرایند یاددهی-یادگیری به صورت هدفدار موفقیت‌چندانی نداشته‌است.

از آنجا که زبان فارسی پایه همه آموزش‌هاست، آگاهی از میزان تحقق هدف‌های این درس در سطح ملی از اهمیتی ویژه برخوردار است. بنابراین یک ارزشیابی دقیق و همه‌جانبه از میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان که برای نخستین بار در سطح کشور انجام شده یک ضرورت اساسی است.

^۱ - توضیح بیشتر این زمینه در قسمت ابزار پژوهش آمده است.

هدف‌های پژوهش

هدف کلی این پژوهش، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در زبان فارسی در سراسر کشور است.

هدف‌های ویژه طرح عبارت‌اند از:

- سنجش توانایی و مهارت دانش‌آموزان دوره ابتدایی و راهنمایی تحصیلی در هر یک از جنبه‌های خواندن، فهمیدن و نوشتن زبان فارسی، به منظور توصیه به مسؤولان برای طراحی برنامه‌های آموزشی، توصیه به معلمان به منظور کمک به بهبود سطح یادگیری دانش‌آموزان و دادن بازخورد لازم به آنان.
- تعیین استان‌هایی که از نظر زبان فارسی نسبت به حد متوسط پیشرفت جامعه پایین هستند. پیشنهاد طرح‌هایی برای بررسی علل ضعف این گونه استان‌ها و یافتن راه‌کارهایی برای از میان بردن نارسایی‌ها و مشکلات موجود.
- سنجش پیشرفت تحصیلی زبان فارسی دانش‌آموزانی که گویش‌های متفاوت و غیرفارسی دارند.
- مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر.
- بررسی رابطه میان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در زبان فارسی و سایر دروس.

فرضیه‌های پژوهش

۱. میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کشور در جنبه‌های گوناگون زبان، یعنی درک شنیداری، خواندن و فهمیدن، املا، کلمه‌ها، درک معنا و کاربرد کلمه‌ها، دستور زبان و آیین نگارش پایین‌تر از حد متوسط است.
۲. میان دانش‌آموزان استان‌های مختلف از نظر پیشرفت تحصیلی زبان فارسی تفاوت وجود دارد.
۳. زبان یا گویش محلی غیرفارسی بر پیشرفت تحصیلی زبان فارسی تأثیر منفی دارد.
۴. میزان پیشرفت تحصیلی زبان فارسی دانش‌آموزان در مناطق برخوردار، بیشتر از مناطق محروم و نیمه برخوردار است.

۵. میزان پیشرفت تحصیلی زبان فارسی دانش‌آموزان دختر بیشتر از دانش‌آموزان پسر است.
۶. میان عملکرد دانش‌آموزان در آزمون استاندارد شده پیشرفت تحصیلی زبان فارسی و نمره امتحانات رسمی آنان رابطه معنادار وجود دارد.
۷. میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در پایه‌های مختلف تحصیلی متفاوت است.

تعریف عملیاتی متغیرها و اصطلاحات

عملکرد یا پیشرفت تحصیلی زبان فارسی: نمره‌ای است که از آزمون استاندارد زبان فارسی به دست می‌آید.

آزمون استاندارد زبان فارسی: شامل مجموعه آزمون‌هایی است که بر اساس طرح اجرا شده در پژوهشکده تعلیم و تربیت در سراسر کشور، برای دوره ابتدایی و راهنمای استاندارد شده است.

زبان و گویش غیرفارسی: شامل هرگونه گویش یا زبانی است که فارسی‌زبانان آن را درک نکنند، مانند زبان کردی، زبان عربی، زبان ترکی و...
حد متوسط پیشرفت: ۶۰ درصد نمره آزمون استاندارد شده زبان فارسی.

روش و نوع تحقیق

روش تحقیق حاضر از نوع ارزشیابی است، زیرا در این پژوهش آموخته‌ها و توانایی‌ها و مهارت‌های دانش‌آموزان در زبان فارسی بر اساس هدف‌ها و برنامه‌های آموزشی این درس مورد سنجش قرار گرفته است. علاوه بر میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در جنبه‌های گوناگون زبان فارسی، رابطه میان عواملی مانند زبان یا گویش محلی، وضعیت اقتصادی-اجتماعی مناطق آموزشی (مناطق برخوردار، نیمه برخوردار و محروم) و جنس (دختر و پسر) دانش‌آموزان با پیشرفت تحصیلی آنان در زبان فارسی بررسی شده است.

جامعه و نمونه آماری و روش نمونه گیری

جامعه آماری

جامعه آماری مورد مطالعه شامل دانش‌آموزان پایه چهارم و پنجم ابتدایی و اول و دوم و سوم راهنمایی تحصیلی سراسر کشور (۲۹ استان) در سال تحصیلی ۷۸-۷۹ بوده است.

روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

برای اینکه نمونه دانش‌آموزان مورد مطالعه معرف جامعه دانش‌آموزان باشد از نمونه‌های تصادفی بزرگ استفاده شده است.

نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای و چند مرحله‌ای انجام گرفته است. همه استان‌های کشور در نمونه قرار گرفته‌اند. در هر استان علاوه بر مراکز استان، سه منطقه آموزشی برخوردار، نیمه برخوردار و محروم (از هر طبقه یک منطقه) به طور تصادفی انتخاب و از هر یک از مناطق انتخاب شده در هر استان سه روستا از میان روستاهای تابعه هر منطقه به طور تصادفی انتخاب شده است.

از میان مناطق آموزشی منتخب از هر استان، دو مدرسه ابتدایی (دخترانه و پسرانه) و دو مدرسه راهنمایی (دخترانه و پسرانه) به روش تصادفی انتخاب شده است. در هر یک از مدارس ابتدایی منتخب دو کلاس چهارم و دو کلاس پنجم و از هر مدرسه راهنمایی تحصیلی نیز دو کلاس از هر پایه به تصادف در نمونه قرار گرفته است. از روستاهای انتخاب شده در هر استان نیز دو مدرسه ابتدایی و دو مدرسه راهنمایی تحصیلی (دخترانه و پسرانه) به روش تصادفی

انتخاب شده و همه دانش‌آموزان چهارم و پنجم ابتدایی و اول تا سوم راهنمایی تحصیلی آن مدارس در نمونه قرار گرفته است.^۱

باتوجه به برآورد مقدماتی، دانش‌آموزان کلاس‌ها و پایه‌های مختلف تحصیلی در مناسق شهری و روستایی، حجم نمونه برای هریک از استان‌های کشور در پنج پایه مورد مطالعه در حدود ۵۰۰۰ نفر و در مجموع ۲۱۴۵۰۰۰ نفر بوده است. اما به دلیل تأخیر در چاپ آزمون‌ها به سبب پاره‌ای از مشکلات اجرایی موجود در پژوهشکده و تأخیر در زمان پیش‌بینی شده اجرای آزمون و برخورد زمان اجرا با امتحانات پایان سال تحصیلی و تعطیل شدن مدارس استان‌های گرمسیری و برخی ملاحظات اجرایی مربوط به استان‌ها، حجم نمونه پیش‌بینی شده به ۱۲۶۹۵۰ نفر تقلیل پیدا کرده است.

ابزار پژوهش

آزمون استاندارد شده پیشرفت تحصیلی زبان فارسی: این آزمون توسط دکتر حسن پاشا شریفی در پژوهشکده تعلیم و تربیت، گروه پژوهشی اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی (۱۳۷۷) استاندارد شده است. در فرایند تدوین و هنجاریابی این ابزار، اعتبار و روایی خرده مقیاس‌های آن برآورده شده و به عنوان ابزاری پژوهشی از اعتبار و روایی لازم برخوردار است.

مجموعه آزمون‌های استاندارد شده شامل خرده آزمون‌های زیر است:

- ۱- درک شنیداری
- ۲- خواندن و فهمیدن

۱- حجم نمونه برحسب جنس و منطقه جغرافیایی استان‌های کشور، برای هریک از پایه‌های تحصیلی در ۵ صفحه جداگانه در گزارش نهایی طرح پژوهشی یاد شده منعکس است. به جهت رعایت اختصار در صفحات مقاله از گزارش مشروح صرف نظر شده است (کتابخانه پژوهشکده تعلیم و تربیت (کد بازیابی: ۲۲۵۸).

۲- انتخاب نمونه‌های تصادفی بزرگ به این دلیل است که معرف جامعه دانش‌آموزان باشد.

- ۳- کاربرد کلمه در جمله
 ۴- درک معنای کلمه‌ها
 ۵- تشخیص کلمه‌های متضاد
 ۶- تشخیص کلمه‌های هم خانواده
 ۷- املائی کلمه‌ها
 ۸- دستور زبان و علائم نگارشی
 ۹- فصاحت جمله‌ها
- تعداد خرده آزمون‌ها برحسب پایه‌های مختلف متفاوت است. بعضی از خرده آزمون‌ها به صورت پرسش‌های باز و برخی دیگر به صورت پرسش‌های چند گزینه‌ای تدوین شده‌است.

پایایی و روایی آزمون پیشرفت تحصیلی فارسی

الف) پایایی آزمون‌ها

پایایی هریک از ۱۶ فرم آزمون زبان فارسی، با استفاده از روش دو نیمه کردن و اصلاح ضرایب محاسبه شده با فرمول اسپرمن- براون و همچنین براساس روش آلفای کرانباخ محاسبه گردیده است. ضرایب به دست آمده همسانی درونی آزمون‌ها را نشان می‌دهد و مبین آن است که سؤال‌های مطرح شده در هر مجموعه، سازه واحدی را می‌سنجد، یعنی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را در زبان فارسی بر اساس هدف‌ها و محتوای آموزشی این درس اندازه‌گیری می‌کند.

ضرایب پایانی آزمون‌های پایه چهارم و پنجم ابتدایی و اول، دوم و سوم راهنمایی در فرم (ب)، جدول زیر نشان داده شده است:

ضرایب پایایی آزمون‌ها (فرم ب)

تعداد گروه نمونه	ضریب اعتبارگاتمن	ضریب اعتبار از طریق دو نیمه کردن	ضریب آلفای کرانباخ	تعداد پرسش‌ها	آزمون پایه
۷۹۱	٪۹۰	٪۹۰	٪۹۰	۶۳	چهارم ابتدایی (فرم ب)
۷۹۵	٪۸۰	٪۸۶	٪۸۹	۷۸	پنجم ابتدایی (فرم ب)
۶۹۷	٪۸۲	٪۸۲	٪۸۲	۶۳	اول ابتدایی (فرم ب)
۸۰۱	٪۸۱	٪۸۳	٪۸۶	۶۳	دوم ابتدایی (فرم ب)
۸۳۷	٪۸۸	٪۸۸	٪۸۶	۶۹	سوم ابتدایی (فرم ب)

ب) روایی آزمون‌ها

آزمون‌های پیشرفت تحصیلی زبان فارسی براساس اهداف آموزشی و با در نظر گرفتن محتوای برنامه این درس و با نظر معلمان و متخصصان موضوعی تدوین شده است. بر این اساس می‌توان گفت که این آزمون‌ها از روایی محتوایی لازم برخوردارند، چون به طور مستقیم همان چیزی را اندازه می‌گیرند که برای اندازه‌گیری آن ساخته شده‌اند. روایی ملاکی به صورت همبستگی نمره‌های این آزمون‌ها با نمره‌های امتحانات سه ماهه دوم دانش‌آموزان گروه نمونه (به عنوان متغیر ملاکی) محاسبه گردیده است. در جدول زیر ضرایب روایی ملاکی آزمون‌ها فرم "ب" با نمره‌های املای فارسی، انشای فارسی، قرائت و دستور زبان و معدل امتحانات سه ماهه دوم نشان داده شده است.

ضرایب روایی ملاکی آزمون‌ها (فرم ب)

تعداد گروه نمونه	همبستگی نمره آزمون با معدل نلک دوم	همبستگی نمره آزمون با نمره قرائت و دستور زبان	همبستگی نمره آزمون بانمره انشا	همبستگی نمره آزمون بانمره املا	آزمون پایه
۳۹۹	۰/۶۰	۰/۶۳	۰/۶۴	۰/۴۱	چهارم ابتدایی (فرم ب)
۳۹۹	۰/۵۲	۰/۴۸	۰/۴۶	۰/۳۳	پنجم ابتدایی (فرم ب)
۳۸۸	۰/۵۶	۰/۴۶	۰/۳۱	۰/۴۳	اول ابتدایی (فرم ب)
۳۹۱	۰/۲۷	۰/۴۶	۰/۴۸	۰/۴۵	دوم ابتدایی (فرم ب)
۳۷۹	۰/۵۶	۰/۵۹	۰/۵۰	۰/۵۳	سوم ابتدایی (فرم ب)

روش‌های آماری تجزیه و تحلیل داده‌ها

نتایج حاصل از پردازش آماری داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است:

بخش نخست: تحلیل توصیفی داده‌ها

در این بخش شاخص‌های آماری (میانگین، میانه، نما، انحراف معیار، واریانس، خطای معیار، بلندی و کجی) هر یک از خورده‌آزمون‌های تست زبان فارسی به تفکیک پایه تحصیلی و کل کشور به تفکیک استان‌ها محاسبه شده‌است.

بخش دوم: تحلیل استنباطی داده‌ها

در این بخش با استفاده از نتایج حاصل از پردازش آماری داده‌ها، فرضیه‌های پژوهش بر اساس روش‌های زیر مورد پردازش و تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفته است.

برای برآورد متوسط پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در هر یک از جنبه‌های زبان‌آموزی (درک شنیداری، خواندن و فهمیدن، املا، کلمه‌ها، درک معنا و کاربرد کلمه‌ها و آیین نگارش)، از روش برآورد حدود اطمینان میانگین جامعه از روی میانگین نمونه استفاده شده است.

برای مقایسه عملکرد دانش‌آموزان استان‌های مختلف میانگین نمره‌های دانش‌آموزان هر پایه ملاک مقایسه استان‌ها قرار گرفته، و برای بررسی تفاوت متوسط عملکرد دانش‌آموزان استان‌های مختلف از آزمون t استفاده شده است. برای مقایسه عملکرد دانش‌آموزان کل کشور با دانش‌آموزان هر استان در آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی، با استفاده از آزمون t ، متوسط عملکرد دانش‌آموزان هر استان با متوسط عملکرد دانش‌آموزان در کل کشور مقایسه شده است.

برای بررسی رابطه میان زبان یا گویش غیرفارسی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در این درس، از تحلیل واریانس یک‌طرفه و آزمون تعقیبی توکی استفاده شده است.

برای مطالعه اثر جنس و محل سکونت (برخسوردار، نیمه برخسوردار و محروم) دانش‌آموزان بر پیشرفت تحصیلی آنان در زبان فارسی از تحلیل واریانس دوسویه استفاده شده است.

برای مطالعه رابطه میان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در زبان فارسی عملکرد آنان در امتحانات رسمی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

سرانجام اینکه برای مقایسه عملکرد دانش‌آموزان در پایه‌های متفاوت تحصیلی، میانگین نمره‌های آنان در آزمون زیسان فارسی با استفاده از آزمون Z هم‌تراز و مقایسه شده است.

نتیجه‌گیری

تحلیل آماری داده‌ها برای پاسخ دادن به سؤال‌های پژوهشی به نتایجی که در پی می‌آید، منتهی شده است. براساس نخستین فرضیه پژوهشی میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کشور در هر یک از جنبه‌های زبان فارسی، یعنی درک شنیداری، خواندن و فهمیدن، املاي کلمه‌ها، درک معنا و کاربرد کلمه‌ها باملاک حد متوسط (۶۰ درصد نمره آزمون) مقایسه شده است.

نتایج آزمون استاندارد شده پیشرفت تحصیلی زبان فارسی در مورد دانش‌آموزان پایه چهارم و پنجم ابتدایی و سه ساله دوره راهنمایی با ۶۰ درصد نمره آزمون استاندارد شده زبان فارسی مورد سنجش قرار گرفته است.

دلیل انتخاب ملاک ۶۰ درصد آن است که چون در این آزمون به پاسخ‌های غلط نمره منفی داده نمی‌شود، بنابراین طبق قانون احتمالات به دلیل چهار گزینه‌ای بودن پرسشها، ۲۵ درصد احتمال پاسخ‌های تصادفی وجود دارد. بنابراین با در نظر گرفتن این احتمال آزمودنی باید ۶۲/۵ درصد نمره کسب کند تا در حد متوسط قرار گیرد. در این پژوهش برای اجتناب از ارقام اعشاری ۶۲/۵ درصد به صورت معیار ۶۰ درصد گرد شده است.

از مجموع یافته‌های مربوط به فرضیه پژوهشی اول نتایج زیر به دست آمده است:

- عملکرد دانش‌آموز پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی و دوره راهنمایی در خواندن و فهمیدن، درک معنا و کاربرد کلمه‌ها، دستور زبان و آئین نگارش و کل آزمون، در سراسر کشور و در اغلب استان‌ها پایین‌تر از حد متوسط است.
- عملکرد دانش‌آموزان کل کشور در خرده آزمون درک شنیداری در پایه‌های پنجم ابتدایی و اول راهنمایی بالاتر از حد متوسط است، در حالی که عملکرد دانش‌آموزان سایر پایه‌ها در این خرده آزمون پایین‌تر از حد متوسط است.
- روی هم‌رفته میزان یادگیری و مهارت دانش‌آموزان پایه‌های مورد بررسی در جنبه‌های گوناگون زبان فارسی ضعیف و از حد مورد انتظار (۶۰ درصد نمره آزمون) پایین‌تر است.
- این یافته‌ها با نتایج پاره‌ای از پژوهش‌هایی که مورد بررسی قرار گرفته همسو است. از آن جمله "مطالعه خواندن و درک مطلب"، کیوز به نقل از رئیس دانا، (۱۳۷۶) نشان داد که در حیطه "خواندن و درک مطلب" عملکرد دانش‌آموزان ایرانی در مقایسه با دیگر کشورهای شرکت‌کننده بسیار ضعیف بوده است، به گونه‌ای که پایین‌ترین سطح پیشرفت تحصیلی در حیطه مورد بررسی مربوط به کشورهای شیلی، هندوستان و ایران بوده است.
- نتایج بررسی "غلط‌های املائی دانش‌آموزان دوره دبستان" ماشینی و ابادری (۱۳۷۷) نشان داده است که اغلب دانش‌آموزان دوره ابتدایی در نوشتن املا دارای مشکلاتی هستند.
- کیامنش (۱۳۷۹) در پروژه سنجش صلاحیت‌های پایه ABC به این نتیجه دست یافت که در سه حیطه سوادآموزی، ریاضیات و مهارت‌های زندگی و در کل آزمون متوسط عملکرد دانش‌آموزان مورد مطالعه کمتر از حداقل مورد انتظار (۶۰ درصد) است.

- یافته‌های حاصل از پژوهش‌هایی که در بالا به آن‌ها اشاره شد با نتایج حاصل از پژوهش حاضر در زمینه پایین بودن سطح پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کشور در زبان فارسی هماهنگی دارد. از جمله عوامل احتمالی که ممکن است سبب بروز این وضعیت شود، به نارسایی در محتوای کتاب‌های درسی زبان فارسی و همچنین روش‌های نامناسب تدریس می‌توان اشاره کرد. چنانکه تحقیق حسینی‌نسب (۱۳۷۷) در خصوص «تحلیل محتوای کتب درسی فارسی و ریاضی دوره ابتدایی» نشان داده است که کتاب‌های فارسی چهارم و پنجم ابتدایی دارای نارسایی‌ها و مشکلاتی است، یعنی با سطح توانایی دانش‌آموزان هماهنگی کامل ندارد.
 - از آنجا که زبان فارسی اساس و پایه هرگونه یادگیری در نظام آموزشی کشور است، بنابراین نارسایی در فرایند یاددهی-یادگیری زبان فارسی نه تنها ضعف دانش‌آموزان را در این درس مهم موجب می‌شود. بلکه افت تحصیلی آنان را در سایر زمینه‌های تحصیلی دامن می‌زند.
- با توجه به دومین فرضیه پژوهشی، پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان استان‌های کشور در جنبه‌های گوناگون زبان فارسی با یکدیگر مقایسه شد. از مجموع یافته‌ها حاصل از مقایسه‌ها، نتایج زیر به دست آمد:
- مقایسه متوسط عملکرد دانش‌آموزان استان‌های مختلف با یکدیگر و همچنین مقایسه متوسط عملکرد دانش‌آموزان استان‌های مختلف با میانگین کل کشور. بیانگر تفاوت عملکرد استان‌های کشور است.
 - نتایج مقایسه میانگین عملکرد دانش‌آموزان استان‌های کشور با یکدیگر و همچنین مقایسه متوسط عملکرد دانش‌آموزان هر استان با کل کشور نشان داده است که در پایه چهارم ابتدایی، دانش‌آموزان استان‌های همدان و اردبیل، در پایه پنجم ابتدایی، دانش‌آموزان استان‌های زنجان و فارس نسبت به دیگر استان‌ها بالاترین عملکرد را داشته‌اند. همچنین در پایه چهارم ابتدایی، دانش‌آموزان استان‌های ایلام و مرکزی

و در پایه پنجم ابتدایی، دانش‌آموزان استان‌های ایلام و بوشهر کمترین عملکرد را داشته‌اند.

• نتایج این مقایسه در دوره راهنمایی، نشان داده است که عملکرد دانش‌آموزان شهر تهران و استان اصفهان در پایه اول راهنمایی نسبت به دیگر استان‌های کشور بالاتر بوده است. در پایه دوم و سوم راهنمایی، دانش‌آموزان استان‌های قم و اصفهان به ترتیب بالاترین عملکرد را نسبت به سایر استان‌ها دارا بوده‌اند. در پایه اول راهنمایی، دانش‌آموزان استان‌های ایلام و سمنان، در پایه دوم راهنمایی، دانش‌آموزان استان‌های کرمان و لرستان و در پایه سوم راهنمایی، دانش‌آموزان استان‌های لرستان و ایلام پایین‌ترین عملکرد را داشته‌اند.

• از سوی دیگر متوسط عملکرد دانش‌آموزان پایه‌های مختلف استان‌ها با یکدیگر مقایسه شد و نشان داد که:

• عملکرد دانش‌آموزان پایه‌های مختلف استان‌های قم، زنجان، فارس، همدان، اصفهان، آذربایجان غربی، اردبیل، مازنداران، شهر تهران، چهارمحال و بختیاری، خوزستان و قزوین بالاتر از متوسط، عملکرد دانش‌آموزان استان‌های آذربایجان شرقی، خراسان، کردستان، گلستان، بوشهر، سیستان و بلوچستان، یزد، کرمانشاه و شهرستان‌های استان تهران، متوسط و عملکرد دانش‌آموزان استان‌های مرکزی، هرمزگان، کهگیلویه و بویراحمد، سمنان، گیلان، کرمان، لرستان و ایلام، پایین‌تر از حد متوسط عملکرد دانش‌آموزان کل کشور بوده است.

• دانش‌آموزان پایه‌های مختلف چهار استان قم، زنجان، فارس و همدان به ترتیب دارای بالاترین عملکرد و دانش‌آموزان استان‌های گیلان، کرمان، لرستان، ایلام، به ترتیب پایین‌ترین عملکرد را در آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی داشته‌اند.

• یافته‌های فرضیه دوم با یافته‌های پیشینه مطالعاتی کیامنش (۱۳۷۹) همسو است. در پروژه ABC نیز بر این نکته تأکید شده است که مقایسه عملکرد دانش‌آموزان

- استان‌های مختلف کشور بیانگر تفاوت چشمگیر استان‌های مورد بررسی در سه حیطه سوادآموزی، ریاضیات و مهارت‌های زندگی در برون داده‌های آموزشی است.
- به طور کلی، تحلیل‌های انجام شده در این قسمت حکایت از آن دارد که سطح پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان استان‌ها متفاوت است.
- نمودارهای ۱ تا ۵ متوسط عملکرد دانش‌آموزان را در آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی نشان می‌دهد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار ۱: مقایسه متوسط عملکرد دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی به تفکیک استان در آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی

استان	همدان	اردبیل	سیستان و بلوچستان	فارس	زنجان	مازندران	شهر تهران	قم	قزوین	آذربایجان شرقی	چهارمحال و بختیاری	سمنان	اصفهان	لرستان	گلستان	آذربایجان غربی	بوشهر	خراسان	یزد	خوزستان	مرمگان	کرمانشاه	گیلان	کرمان	کهگیلویه و بویراحمد	کردستان	شهرستانهای تهران	ایلام	مرکزی	
همدان		●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
اردبیل			●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
سیستان و بلوچستان				●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
فارس					●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
زنجان						●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
مازندران							●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
شهر تهران								●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
قم									●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
قزوین										●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
آذربایجان شرقی											●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
چهارمحال و بختیاری												●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
سمنان													●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
اصفهان														●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
لرستان															●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
گلستان																●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
آذربایجان غربی																	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
بوشهر																		●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
خراسان																			●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
یزد																				●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
خوزستان																					●	○	○	○	○	○	○	○	○	○
مرمگان																						●	○	○	○	○	○	○	○	○
کرمانشاه																							●	○	○	○	○	○	○	○
گیلان																								●	○	○	○	○	○	○
کرمان																									●	○	○	○	○	○
کهگیلویه و بویراحمد																											●	○	○	○
کردستان																												●	○	○
شهرستانهای تهران																													●	○
ایلام																														●
مرکزی																														●

بقیه نمودار (۱)

استان	همدان	اردبیل	سیستان و بلوچستان	فارس	زنجان	مازندران	شهر تهران	قم	قزوین	آذربایجان شرقی	چهارمحال و بختیاری	سمنان	اصفهان	لرستان	گلستان	آذربایجان غربی	بوشهر	خراسان	یزد	خوزستان	هرمزگان	کرمانشاه	گیلان	کرمان	کهگیلویه و بویراحمد	کردستان	شهرستانهای تهران	ایلام	مرکزی
بوشهر	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
خراسان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
یزد	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
خوزستان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
هرمزگان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
کرمانشاه	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
گیلان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
کرمان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
کهگیلویه و بویراحمد	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
کردستان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
شهرستانهای تهران	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ایلام	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
مرکزی	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

(۱) متوسط عملکرد به طور معناداری از استان مورد مقایسه بالاتر است.

(۲) متوسط عملکرد به طور معناداری از استان مورد مقایسه پایین تر است.

(●) تفاوتی معناداری میان عملکرد دو استان وجود ندارد.

در نمودار شماره ۱ میانگین عملکرد دانش‌آموزان استان‌های کشسور در آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی در سطح $\alpha/0.05$ با یکدیگر مورد مقایسه قرار گرفته است. برای مقایسه میانگین نمره‌های استان‌ها در این آزمون، عملکرد هر یک از استان‌هایی که در ردیف افقی نمودار نشان داده شده، با عملکرد استان‌هایی که به صورت ستونی درج شده، مورد مقایسه قرار گرفته است. علامت‌های به کار گرفته شده ($\emptyset, \emptyset, \bullet$) در نمودار نشان می‌دهند که متوسط عملکرد هر یک از استان‌های مندرج در ردیف‌های نمودار از استان مورد مقایسه به طور معناداری بیشتر یا کمتر بوده است، یا تفاوتی معناداری میان عملکرد دو استان وجود ندارد. مثلاً، میان متوسط عملکرد استان اردبیل مندرج در سطر دوم نمودار با متوسط عملکرد استان همدان و سیستان و بلوچستان تفاوتی معنادار وجود ندارد. متوسط عملکرد دانش‌آموزان استان همدان از متوسط عملکرد دانش‌آموزان دیگر استان‌های کشسور بالاتر بوده است و تفاوت‌های مشاهده شده معنا دارند. میان متوسط عملکرد دانش‌آموزان شهر تهران، مازندران و قم تفاوت معناداری وجود ندارد. متوسط عملکرد دانش‌آموزان این سه استان از متوسط عملکرد دانش‌آموزان استان‌های قزوین، آذربایجان شرقی، چهارمحال و بختیاری، سمنان، اصفهان، لرستان، گلستان، آذربایجان غربی، بوشهر، خراسان، یزد، خوزستان، هرمزگان، کرمانشاه، گیلان، کرمان، کهگیلویه و بویراحمد، کردستان، شهرستان‌های استان تهران، ایلام و مرکزی بالاتر است. متوسط عملکرد دانش‌آموزان استان مرکزی از متوسط عملکرد دانش‌آموزان استان‌های دیگر پایین‌تر است.*

* از جهت اختصار در مطالب مقاله، تنها به شرح نمودار شماره (۱) اکتفا شده است.

نمودار ۳: مقایسه متوسط عملکرد دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی به تفکیک استان در آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی

استان	زنجان	فارس	اردبیل	همدان	قم	آذربایجان غربی	آذربایجان شرقی	مازندران	قزوین	سمنان	چهارمحال و بختیاری	خوزستان	گلستان	کردستان	خراسان	اصفهان	تهران	شهرستان های تهران	مرکزی	یزد	کرمان	کرمانشاه	سیستان و بلوچستان	لرستان	مرمرگان	کهکلیوید و بویراحمد	گیلان	ایلام	بوشر	
زنجان																														
فارس	●																													
اردبیل																														
همدان																														
قم																														
آذربایجان غربی																														
آذربایجان شرقی																														
مازندران																														
قزوین																														
سمنان																														
چهارمحال و بختیاری																														
خوزستان																														
گلستان																														
کردستان																														
خراسان																														
اصفهان																														
تهران																														
شهرستان های تهران																														
مرکزی																														
یزد																														
کرمان																														
کرمانشاه																														
سیستان و بلوچستان																														
لرستان																														
مرمرگان																														
کهکلیوید و بویراحمد																														
گیلان																														
ایلام																														
بوشر																														

نمودار ۳: مقایسه متوسط عملکرد دانش‌آموزان پایه اول راهنمایی به تفکیک استان در آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی

استان	تهران	اصفهان	قم	آذربایجان غربی	زنجان	فارس	خوزستان	بوشهر	کردستان	مازندران	چهارمحال و بختیاری	کهگیلویه و بویراحمد	خراسان	کرمانشاه	شهرستان‌های تهران	سیستان و بلوچستان	آذربایجان شرقی	قزوین	یزد	گلستان	همدان	مرمرگان	اردبیل	گیلان	کرمان	لرستان	مرکزی	ایلام	سمنان
شهر تهران																													
اصفهان																													
قم																													
آذربایجان غربی																													
زنجان																													
فارس																													
خوزستان																													
بوشهر																													
کردستان																													
مازندران																													
چهارمحال و بختیاری																													
کهگیلویه و بویراحمد																													
خراسان																													
کرمانشاه																													
شهرستان‌های تهران																													
سیستان و بلوچستان																													
آذربایجان شرقی																													
قزوین																													
یزد																													
گلستان																													
همدان																													
مرمرگان																													
اردبیل																													
گیلان																													
کرمان																													
لرستان																													
مرکزی																													
ایلام																													
سمنان																													

بقیه نمودار (۴)

استان	قم	اصفهان	تهران	خوزستان	کردستان	سمنان	بوشهر	آذربایجان غربی	مازندران	شهرستان های تهران	خراسان	فارس	کرمانشاه	زنجان	چهارمحال و بختیاری	یزد	قزوین	سیستان و بلوچستان	آذربایجان شرقی	اردبیل	کهگیلویه و بویراحمد	هرمزگان	گلستان	همدان	گیلان	مرکزی	ایلام	کرمان	لرستان
استان																													
قزوین	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
سیستان و بلوچستان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
آذربایجان شرقی	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
اردبیل	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
کهگیلویه و بویراحمد	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
هرمزگان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
گلستان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
همدان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
گیلان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
مرکزی	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ایلام	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
کرمان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
لرستان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

(۱) متوسط عملکرد به طور میانگاری از استان مورد مقایسه بالاتر است.

(۲) متوسط عملکرد به طور میانگاری از استان مورد مقایسه پایین تر است.

(۳) تفاوتی معناداری میان عملکرد دو استان وجود ندارد.

نمودار 10: مقایسه متوسط عملکرد دانش آموزان پایه سومراهنامه‌ی به تفکیک استان در آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی

استان	قم	اصفهان	مرکزی	بوشهر	زنجان	آذربایجان غربی	چهارمحال و بختیاری	قزوین	خوزستان	مازندران	خراسان	کردستان	سمنان	کرمانشاه	اردبیل	گلستان	هرمزگان	یزد	فارس	تهران	شهرستان‌های تهران	همدان	آذربایجان شرقی	کهگیلویه و بویراحمد	سیستان و بلوچستان	گیلان	کرمان	لرستان	ایلام
قم	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
اصفهان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
مرکزی	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
بوشهر	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
زنجان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
آذربایجان غربی	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
چهارمحال و بختیاری	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
قزوین	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
خوزستان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
مازندران	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
خراسان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
کردستان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
سمنان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
کرمانشاه	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
اردبیل	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
گلستان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
هرمزگان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
یزد	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
فارس	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
تهران	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
شهرستان‌های تهران	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
همدان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
آذربایجان شرقی	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
کهگیلویه و بویراحمد	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
سیستان و بلوچستان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
گیلان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
کرمان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
لرستان	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ایلام	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

بقیه نمودار (۵)

استان	قم	اصفهان	مرکزی	بوشهر	زنجان	آذربایجان غربی	چهارمحال و بختیاری	قزوین	خوزستان	مازندران	خراسان	کردستان	سمنان	کرمانشاه	اردبیل	گلستان	هرمزگان	یزد	فارس	تهران	شهرستان‌های تهران	همدان	آذربایجان شرقی	کهگیلویه و بویراحمد	سیستان و بلوچستان	گیلان	کرمان	لرستان	ایلام
هرمزگان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
یزد	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
فارس	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
شهر تهران	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
شهرستان‌های تهران	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
همدان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
آذربایجان شرقی	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
کهگیلویه و بویراحمد	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
سیستان و بلوچستان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
گیلان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
کرمان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
لرستان	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
ایلام	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

(۲) متوسط عملکرد به منظور معناداری از استان مورد مقایسه بالاتر است.

(۳) متوسط عملکرد به طور معناداری از استان مورد مقایسه پایین‌تر است.

نمودار^۱ نتایج مقایسه استان‌های کشور در پایه‌های مختلف نمونه‌ای گویا از تفاوت عملکرد استان‌های کشور است. تناقض نتایج رتبه‌های استان‌ها را می‌توان در عوامل احتمالی زیر جستجو کرد:

○ نارسایی روش‌های تدریس زبان فارسی: طرفداران یادگیری سازنده‌نگر بر این باورند که یادگیری معنادار، هنگامی اتفاق می‌افتد که دانش‌آموزان به تجارب قبلی و دانش گذشته خود معنا بخشند و آنها را به صورتی نوین فرمول‌بندی کنند (فاس‌نات^۲، ۱۹۹۶). در این روش برانگیختن دانش‌آموزان و کمک به آنان برای اصلاح اشتباهاتشان در فرآیند یادگیری مؤثر، امری اساسی است. بخش قابل توجهی از موفقیت یک برنامه را می‌توان به مهارت معلم و توانایی وی در تدریس نسبت داد.

○ نابرابری امکانات موجود آموزشی: امکانات فیزیکی مدارس مانند مناسب نبودن کلاس درس از نظر فیزیکی، زیاد بودن عده دانش‌آموزان، کمبود تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی متناسب با برنامه از عواملی است که موجب می‌شود معلمان نتوانند از مهارت‌های حرفه‌ای خود به نحوی مناسب استفاده کنند.

○ محرومیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی،

○ زبان و گویش‌های محلی: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱- یافته‌های آماری در مقایسه میانگین عملکرد دانش‌آموزان استان‌ها با میانگین عملکرد دانش‌آموزان کل کشور در همه پایه‌های مورد بررسی به صورت مشروح در گزارش نهایی طرح یادشده در جدول با توضیح ارائه شده است.

توضیح اینکه نمودار نتایج بر آن اساس تنظیم شده است.

با در نظر گرفتن سومین فرضیه پژوهشی، پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در زبان فارسی بر حسب زبان و گویش‌های غیرفارسی مورد مقایسه قرار گرفته و نتایج زیر به دست آمده است:

۱۱ پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه‌های تحصیلی مورد بررسی در زبان فارسی بر حسب گویش‌های مختلف متفاوت است.

۱۲ به‌طور کلی، دانش‌آموزان فارسی زبان و آذری زبان از بالاترین پیشرفت تحصیلی و دانش‌آموزان عرب زبان، و گویش‌های خاص از پایین‌ترین سطح پیشرفت تحصیلی در زبان فارسی برخوردارند.

۱۳ این یافته با مطالعه در زمینه زبان‌آموزی (۱۹۹۰-۱۹۹۱) کیوز به نقل از رئیس دانا (۱۳۷۶) همخوانی دارد. در مطالعه زبان‌آموزی نشان داده شده است که در هر دو گروه سنی مورد مطالعه (۹ سال و ۱۶ سال) و در همه کشورهای، دانش‌آموزانی که زبان مادری آنان با زبان آموزش رسمی مدرسه متفاوت است، از نظر توان زبان‌آموزی نسبت به دانش‌آموزان دیگر، موفقیت کمتری داشته‌اند.

۱۴ نتایج مطالعات دادستان (۱۳۷۵) نشان داد که سطح زبان بیانی و دریافتی دانش‌آموزان دوزبانه در مقایسه با دانش‌آموزان یک زبانه به گونه‌ای معناداری پایین‌تر است.

۱۵ مطالعه کیامنش (۱۳۷۹) نیز مؤید آن است که دانش‌آموزان دوزبانه در مقایسه با دانش‌آموزان فارسی زبان در کل آزمون و در حیطه‌های مختلف آن دارای عملکرد تحصیلی پایین‌تری هستند.

۱۶ یافته‌های حاصل از پژوهش‌های یادشده با نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر همخوانی دارد، بنابراین می‌تواند در حکم برخی از شواهد موجود، یافته‌های این پژوهش را تأیید کند.

۱۷ تفاوت میان زبان و گویش رایج و زبان رسمی که در مدارس تدریس می‌شود، می‌تواند در یادگیری دانش‌آموزان تداخل ایجاد کند و سطح عملکرد آنان را در یادگیری زبان رسمی کاهش دهد.

- براساس فرضیه چهارم و پنجم پژوهش سطح پیشرفت تحصیلی زبان فارسی دانش‌آموزان دختر و پسر در مناطق برخوردار، محروم و نیمه برخوردار، مورد بررسی و مقایسه قرار گرفت و نتایج زیر حاصل شد:
- متوسط عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر بالاتر از متوسط عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پسر است.
 - متوسط عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مناطق برخوردار به گونه‌ای معنادار بالاتر از متوسط عملکرد دانش‌آموزان مناطق نیمه برخوردار و محروم است.
 - در مجموع دو عامل وضعیت اقتصادی و اجتماعی محل سکونت دانش‌آموزان در عملکرد تحصیلی آنان در زبان فارسی نقشی تعیین کننده دارد.
 - نتایج حاصل از این فرضیه با پاره‌ای مطالعات از جمله تحقیقاتی که انجمن پیشرفت تحصیلی (IEA) اجرا کرده است، همخوانی دارد.
 - مطالعه آموزش ادبیات (۱۹۷۰-۱۹۷۱)، نشان داد که در بیشتر کشورها، اغلب موارد دختران نمره‌های بالاتری نسبت به پسران می‌گیرند.
 - همچنین مطالعه خواندن و درک مطلب (۱۹۷۰-۱۹۷۱)، نیز نشان داد که دختران در خواندن و درک مطلب تا حدی بر پسران برتری دارند.
 - نتیجه حاصل از مطالعه نگارش انشا (۱۹۸۵)، نشان داد که در اکثر نظام‌های آموزشی، جنس دانش‌آموزان در گرفتن نمره انشا مؤثر است. یعنی دختران نمره‌هایی بالاتر از پسران کسب می‌کنند.
 - یافته‌های مطالعه درباره زبان‌آموزی (۱۹۰-۱۹۹۱) نیز نشان داد که دختران از نظر توان زبان‌آموزی، در همه کشورها در نه سالگی و در بیشتر کشورها در چهارده سالگی بر پسران برتری دارند.
 - بعضی از پژوهشگران نیز به نتایج نسبتاً متفاوت با نتایج این پژوهش و تحقیقات یاد شده دست یافته‌اند. بر اساس مطالعه «تأثیر جنس، زمینه اجتماعی و محل مدرسه بر توانایی خواندن دانش‌آموزان (۱۹۸۵)»، (میکو ۱۹۸۸ به نقل از جوادی)، در توانایی

خواندن دختران و پسران سال آخر دوره ابتدایی، تفاوتی دیده نشده، اما اختلاف موجود میان دانش‌آموزان گروه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی بسیار زیاد بوده است.

○ یافته‌های مطالعه ABC (کیامنش، ۱۳۷۹) بیانگر وجود رابطه مثبت میان وضعیت اقتصادی- اجتماعی خانواده و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان است. همچنین در این مطالعه نشان داده شده که متوسط عملکرد دانش‌آموزان دختر در حیطه سوادآموزی عملکرد دانش‌آموزان پسر بیشتر و تفاوت‌های مشاهده شده معنادار است.

در ضمن میزان موفقیت دانش‌آموزان مناطق شهری در مقایسه با موفقیت دانش‌آموزان مناطق روستایی در سطحی بالاتر گزارش شده است.

○ در مجموع محیط فرهنگی غنی، در صورت یکسان بودن سایر شرایط، می‌توان بر غنای زبانی دانش‌آموز بیفزاید و در مقابل محیط فرهنگی فقیر می‌تواند به فقر زبانی دانش‌آموز منجر شود. بدین ترتیب غنای محیط اجتماعی- فرهنگی می‌تواند بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیری بارز بگذارد.

○ عملکرد بالاتر دانش‌آموزان دختر با دانش‌آموزان پسر را می‌توان به توانایی و استعداد بیشتر دانش‌آموزان دختر در مهارت‌های کلامی نسبت داد. فرضیه ششم پژوهش ناظر به بررسی همبستگی میان آزمون اجرا شده در این پژوهش و نمره‌های امتحانات رسمی دانش‌آموزان بوده است.

تحلیل‌های آماری داده‌ها در زمینه این فرضیه نشان داده است که:

□ ضرایب همبستگی محاسبه شده میان نمره آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی با ملاک‌های معدل، قرائت فارسی، املا فارسی، علوم و ریاضی در همه استان‌ها و پایه‌های مورد بررسی بجز در چند مورد از نظر آماری معنادار است.

□ در همه پایه‌های تحصیلی دامنه تغییر ضرایب همبستگی میان آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی با ملاک‌های مورد نظر میان ۰/۳۵ تا ۰/۶۰ و میانه آن به طور متوسط ۰/۴۸

است. بنابراین، میان ملاک‌های مورد مطالعه و نمره‌های دانش‌آموزان در آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی رابطه‌ای معنادار وجود دارد.

□ این همبستگی معنادار میان آزمون پیشرفت تحصیلی اجرا شده و نمره‌های امتحانات رسمی دانش‌آموزان را می‌توان به عنوان یکی از شواهد روایی آزمون پیشرفت تحصیلی زبان فارسی تلقی کرد که دقت و صحت داده‌های حاصل و یافته‌های این پژوهش را تأیید می‌کند.

فرضیه هفتم پژوهش دربارهٔ مقایسه سطح پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه‌های مختلف تحصیلی در آزمون زبان فارسی بوده که، پس از انجام دادن تحلیل‌های آماری نتایج زیر حاصل شده است:

- عملکرد دانش‌آموزان در پایه‌های مختلف با یکدیگر متفاوت است.
- در مجموع دانش‌آموزان پایه پنجم ابتدایی در مقایسه با سایر پایه‌های تحصیلی از بالاترین عملکرد تحصیلی در آزمون زبان فارسی برخوردارند.

نتیجه‌گیری کلی

در مجموع، نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق، تصویری مایوس‌کننده از پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در جنبه‌های مختلف زبان فارسی ارائه می‌دهد. زیرا اکثریت دانش‌آموزان مورد مطالعه در همهٔ پایه‌های تحصیلی در دستیابی به حداقل هدف‌های آموزشی درس زبان فارسی که در اینجا به صورت ۶۰ درصد نمره آزمون تعریف شده است، ناموفق بوده‌اند.

زبان فارسی علاوه بر اینکه زبان رسمی و ملی کشور است، مهمترین ابزار برقراری ارتباط میان افراد جامعه است، در ضمن وسیله یادگیری سایر دروس دوره‌های تحصیلی نیز به‌شمار می‌رود. شرط موفقیت در هر درس به‌ویژه در دوره آموزش عمومی، تسلط دانش‌آموز به مهارت‌های مختلف زبان فارسی است. ضعف در هر یک از جنبه‌های مختلف زبان فارسی می‌تواند عاملی مهم در شکست دانش‌آموزان در هر یک از دروس دیگر باشد. به همین دلیل می‌توان

احتمال داد که یکی از عوامل مؤثر درافت تحصیلی دانش‌آموزان دوره آموزش عمومی و پایه‌های مختلف آموزش دوره متوسطه، ناتوانی دانش‌آموزان در جنبه‌های مختلف زبان فارسی است. علت احتمالی این امر را می‌توان در چند عامل زیر جستجو کرد:

- نارسایی در برنامه و محتوای درس زبان فارسی،
 - عدم هماهنگی میان برنامه و محتوای درس زبان فارسی با هدف‌های آموزشی این درس،
 - عدم هماهنگی میان برنامه و محتوای این درس با نیازهای اساسی و توانایی‌های دانش‌آموزان،
 - وجود نارسایی در روش‌های تدریس درس زبان فارسی،
 - اهمیت ندادن به این درس از سوی دانش‌آموزان، خانواده‌ها و معلمان، به تصور ساده تلقی کردن آن؛
 - محرومیت اقتصادی فرهنگی،
 - زبان و گویش‌های محلی،
 - نابرابری در امکانات موجود آموزشی،
- تنها در صورت توجه به عوامل مؤثر بر فرایند یاددهی - یادگیری است که می‌توان کیفیت آموزشی را بهبود بخشید.

پیشنهادها

با در نظر داشتن یافته‌های تحقیق، پیشنهادهایی ارائه می‌شود:

الف) پیشنهادهای کاربردی

- تشکیل سمینار یک روزه با شرکت برنامه‌ریزان و مسئولان سطوح مختلف آموزشی و استادان و متخصصان زبان و ادبیات فارسی و طرح نتایج مایوس‌کننده این تحقیق در حکم یک مسئله ملی و بررسی راه‌کارهای مناسب برای حل آن.

- مطالعه عواملی که موجب نابرابری شرایط آموزشی در استانهای مختلف شده است و یافتن راه‌های مناسب برای حل این مشکل.
- اگر با توجه به گوناگونی فرهنگی، اقتصادی و جغرافیایی استان‌های کشور، فرصت‌های آموزشی فراهم شده برای دانش‌آموزان را عاملی اثرگذار بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان قلمداد کنیم، برای جبران اختلاف میان موقعیت اقتصادی، اجتماعی دانش‌آموزان مدارس محروم با دانش‌آموزان مدارس برخوردار، توجه به موارد زیر ضروری است:
- شناسایی مدارس و مناطق آموزشی نیازمند و محروم،
 - تخصیص منابع اضافی برای مدارس محروم،
 - فراهم کردن شرایطی که دسترسی دانش‌آموزان مدارس محروم را به آموزش‌های بیشتر و جبرانی تسهیل کند،
 - مجهز کردن مدارس به ویژه مدارس محروم به کتابخانه با مواد خواندنی، متنوع و جذاب برای برانگیختن دانش‌آموزان به مطالعه،
 - تشکیل کتابخانه‌های سیار، برای کمک به مدارس مناطق محروم،
- مطالعه درباره نارسایی‌های احتمالی کتاب‌های درسی زبان فارسی و بررسی میزان هماهنگی کتابها با استعدادها و توانایی‌های دانش‌آموزان،
- فراهم کردن برنامه‌هایی که مهارت‌های چهارگانه زبان‌آموزی (خواندن، نوشتن، گوش دادن و صحبت کردن) را در دانش‌آموزان با توجه به مراحل رشد و تکوین زبان، پرورش دهد.
- بررسی نقاط قوت و ضعف روش تدریس زبان فارسی در دوره آموزش عمومی و یافتن راه‌هایی برای حل مشکلات موجود،
- تجدید نظر در برنامه آموزش زبان فارسی دوره تربیت معلم،
 - تدوین روش‌های تدریس مناسب،

- آموزش ضمن خدمت معلمان با تأکید بر آموزش مهارت‌های چهارگانه در برنامه‌ریزی درسی،
 - در اختیار قرار دادن کتاب راهنمای تدریس، همراه با روش صحیح آموزش مهارت‌های زبان فارسی،
 - توجه به فعالیت‌های یادگیری به جای تأکید بر کتاب‌محوری و آموزش مطالب حفظ‌کردنی،
 - ضرورت بهره‌گیری معلمان از یافته‌های تحقیقاتی.
- ب) پیشنهاد برای تحقیقات آینده

○ ارزشیابی همه‌ساله از پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در زبان فارسی، در برنامه‌های پنج‌ساله و مطالعه روند افزایش یا کاهش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در این زمینه و برنامه‌ریزی آموزشی مناسب براساس نتایج حاصل از این ارزشیابی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- حسینی نسب، داود. (۱۳۷۷)، تحلیل محتوای کتب درسی فارسی و ریاضی دوره ابتدایی، شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان آذربایجان شرقی.
- دادستان، پریخ، (۱۳۷۵)، بررسی توانایی‌های کودکان غیرفارسی زبان در زبان فارسی در بدو نظام آموزشی، شورای تحقیقات وزارت آموزش و پرورش.
- ذوالفقاری، طوبی (۱۳۷۴)، بررسی مشکلات درس انشا و ارائه روش‌های مناسب برای آموزش آن، شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان سمنان.
- رؤوف، علی؛ (۱۳۷۶). راهنمای مؤسسه‌های پژوهشی ایران و برخی از کشورهای جهان در قلمرو آموزش و پرورش و حوزه‌های وابسته، وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت، چاپ اول، اردیبهشت.
- شریفی، حسن‌پاشا؛ (۱۳۷۷). تدوین و هنجاریابی آزمون‌های پیشرفت تحصیلی زبان فارسی برای دوره ابتدایی و راهنمایی تحصیلی، پژوهشکده تعلیم و تربیت. گروه پژوهشی اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی.
- شریفی، هدیه؛ (۱۳۷۶). تعیین رویکردها و روش‌های آموزش زبان فارسی در دوره آمادگی و پایه‌های اول و دوم دبستان، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.
- عابدی، جمال؛ دانش‌پژوه، زهرا؛ وثوقی، منیر (۱۳۵۷). تأثیر رفتار والدین در پیشرفت‌های کلامی کودک، دانشگاه تربیت معلم، مؤسسه تحقیقات تربیتی.
- عباسی، خسرو (۱۳۷۷). بررسی رابطه بین توانایی دانش‌آموزان در خواندن و نوشتن زبان فارسی و پیشرفت تحصیلی آن‌ها در علوم و ریاضی، اداره کل آموزش و پرورش شهرستان‌های تهران

کیامنش، علیرضا (۱۳۷۹): *سنجش صلاحیت‌های پایه (ABC)*. ارزشیابی درون‌داده‌ها و برون‌داده‌های آموزشی در ایران (پایه پنجم ابتدایی)، پژوهشکده تعلیم و تربیت. صندوق کودکان ملل متحد.

کیوز، جان. پی (۱۳۷۶): *دنیای یادگیری در مدرسه*، ترجمه فرخ‌لقا رئیس دانا، تهران، وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت.

گزارش مربوط به ارزشیابی میزان پیشرفت دانش‌آموزان سال اول دبستان تجربی در زمینه خواندن، حساب، علوم تجربی و تعلیمات دینی. اداره کل مطالعات و برنامه‌ها (۱۳۶۶): *اداره تحقیق و ارزشیابی*.

گوهری، علی (۱۳۷۶): *بررسی شیوه‌های نگارش انشای دانش‌آموزان و راهبردهایی برای بهبود آن*، اداره کل آموزش و پرورش استان ایلام.

ماشینی، جمیله، ابادری، زهرا. (۱۳۷۷) *غلط‌های املائی دانش‌آموزان دوره دبستان*، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۳ و ۴- پاییز و زمستان.

میکو، ساتیو، (۱۹۹۸): *تأثیر جنس، زمینه اجتماعی و محل مدرسه بر توانایی خواندن دانش‌آموزان*، ترجمه محمد جعفر جوادی، پژوهشنامه آموزشی، شماره ۹، اسفند.

Beech, John R. and Singletin, Chris (1997) *Psychological Assessment of Reading*, Routledge
Fosnot, C. (editor) (1996) *Constructivism: Theory, perspectives, and practice*. New York: Teachers College.

Lefrancois, G. (1991). *Psychology applied to teaching* (2nd edition) Belmont, CA: Wadsworth.

Mead, Nancy A. Rubin, Donald L. (1985). *Assessing Listening and Speaking Skills*. ERIC Digest. Eric Product (071); Eric Digests (selected) (073)

Saskatchewan Education. (1997) *English Language Arts: A Curriculum Guide for the Middle level (Grades 6)*